

Jak vzdělávat naše dítě?

Lenka Michalíková

Speciálně pedagogické centrum (SPC)

SPC je školské poradenské zařízení, které se stará o začlenění dětí s různým znevýhodněním nebo postižením do vzdělávacího procesu. Ke každému dítěti a jeho rodině přistupuje individuálně s ohledem na schopnosti dítěte a na možnosti rodiny, a doporučuje pro dítě potřebná podpůrná opatření, k nimž patří i asistent pedagoga. Odborníci z SPC společně s rodiči, učiteli a asistenty hledají pro každé dítě tu nevhodnější cestu.

Systém vzdělávání našich dětí s trizomií 21 spočívá nejen v tom, že je dítě začleněno do vzdělávacího programu, ale i ve způsobu, do jakého prostředí je začleněno. Vzdělávací program se vždy dá nastavit s ohledem na dítě, avšak záleží velmi také na tom, zda je dítě přijato učitelem, asistentem a spolužáky, a zda se v tom daném prostředí nebude cítit osamělé nebo ostrčené. Jen tam, kde může dítě prožívat vztahovost, bude schopno vstřebávat učivo a rozvíjet své schopnosti. Neexistuje jedna univerzální cesta. Ohled se musí brát i na vzdálenost školského zařízení od místa bydliště, aby se cestování nestalo pro rodinu přílišnou zátěží.

Mateřská škola

Při rozhodování o možnosti vzdělávání hraje důležitou roli verbální složka dítěte. Některé děti nemluví, ale dokáží komunikovat alternativním způsobem – pomocí obrázků nebo znakováním.

Začlenit dítě do běžné **Mateřské školy**, pokud je tomu nakloněna, bývá pro dítě přínosné. Děti s trizomií 21 jsou pro ostatní děti taková sluníčka a mohou učit běžné děti tomu, co ony naopak mají oslabené: empatii a sociálnímu cítění. Děti s trizomií 21 se velmi dobře učí nápodobou. Prospívá jim, když od ostatních dětí odezírají to, co ještě nemají nastavené. Úloha SPC zde spočívá v tom, že seznamují učitele, kteří s našimi dětmi ještě nemají zkušenosti, jaké tyto děti jsou, jak s nimi komunikovat a pracovat. Ve školce, kde ještě nejde o výkon, je přijímání a poznávání jinakosti snadnější a je vzájemným obohacením. Důležité je vést dítě k co největší samostatnosti v oblasti sebeobsluhy a komunikace, aby dokázalo navázat vztah s ostatními dětmi a hrát si s nimi.

Výhoda **Mateřské školy speciální** spočívá zase v menším počtu dětí ve třídě, jimž se věnují odborně vzdělaní speciální pedagogové, kteří mají větší možnost pracovat s dětmi individuálně.

Velmi záleží na rodině, kdy a jak chce dítě začlenit do předškolního vzdělávání, které je povinné. Jde o poslední rok před nástupem do první třídy. Nastoupit do mateřské školy se doporučuje rok před posledním, tzv. předškolním rokem, aby dítě mělo na osamostatnění dostatek času. Doba, kdy je o dítě ve školce postaráno, bývá pro rodiče velkou pomocí k načerpání sil. Přípravné třídy před nástupem do první třídy jsou koncipovány tak, že děti jsou více vedeny ke školnímu režimu. Pro správné rozhodnutí bývá zásadním vodítkem

psychologické vyšetření, které s ohledem na školní zralost (schopnost koncentrace, plnění pokynů, grafomotorická zralost...) může doporučit odklad školní docházky (OŠD).

I při doporučeném odkladu školní docházky je dle platné legislativy povinností rodičů jít s dítětem k zápisu. Stačí jít do spádové školy, nemají-li rodiče ještě vybranou konkrétní školu. Při zápisu do školy rodiče sdělí řediteli, že chtějí požádat o OŠD. Většinou dostanou formulář žádosti, který vyplní a nechají si ho potvrdit školským poradenským zařízením a odborným lékařem nebo klinickým psychologem (nutná jsou obě dvě potvrzení). Nejpozději v květnu odevzdají *Žádost o odklad školní docházky* škole a ředitel o udělení odkladu rozhodne (většinou odklad povolí). Kopii rozhodnutí o OŠD je třeba odevzdat v mateřské škole, aby do ní mohlo dítě nadále docházet i v roce odkladu. Možnost prvního odkladu školního docházky je využívána u dětí s trizomií 21 z 95 %. Pro některé děti je vhodný i dodatečný (druhý) odklad, ale jeho získání je složitější, neboť už není v kompetenci SPC, ale ředitelů základních škol, a je třeba ho pečlivě zvážit s ohledem na dítě.

Základní škola

SPC pomáhá pro dítě najít školu podle vzdělávacího programu, který SPC navrhuje na základě výsledků psychologického vyšetření a podle toho, jestli je tam pro dítě vlídné a přijímající prostředí. Před nástupem do školy je třeba mít aktuální psychologické vyšetření. Rodiče mohou objednat své dítě na psychologické vyšetření buď do SPC, nebo ke svému psychologovi co nejdříve, neboť závěry vyšetření jsou podstatné pro výběr vzdělávacího programu, popř. i školy, a slouží také jako podklad pro doporučení ke vzdělávání. Pro děti s trizomií 21 s lehkým mentálním postižením jsou vhodné minimální výstupy, které se dají snížit prostřednictvím individuálně vzdělávacího plánu až k hranici se vzdělávacím programem školy speciální. Individuální vzdělávací plán (IVP) se vypracovává pro konkrétní dítě na míru, podle jeho reálných schopností.

Jednou z možností je vzdělávání **v běžné ZŠ formou *individuální či skupinové integrace***.

Zvolí-li rodiče pro své dítě tuto formu vzdělávání, je třeba předem připravit co nejlepší podmínky. SPC by mělo na základě rodiči dodaných lékařských zpráv, zpráv z psychologického vyšetření a na základě vlastní speciálně pedagogické, popřípadě i psychologické diagnostiky posoudit vzdělávací potřeby dítěte a doporučit potřebná *podpůrná opatření* v oblasti *vzdělávání* (metody práce, úpravy obsahu a výstupů, hodnocení dítěte atp.), *personální* (zřízení místa asistenta pedagoga nebo speciálního pedagoga) a *materiální* (kompenzační pomůcky). Na základě doporučení SPC potom škola požádá krajský školský odbor o potřebné mzdové prostředky. Dále se určený pracovník SPC seznámí s ředitelem školy a s učiteli žáka a většinou jedenkrát za rok se do školy jede podívat. Sleduje zde plnění IVP, sociální začlenění a celkovou spokojenost dítěte, nabízí možnost konzultací rodičům i pedagogům školy.

Podobný postup je i při skupinové integraci, to znamená v případě, kdy škola vedle běžných tříd zřizuje i *méně početné třídy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami*. Takových škol je však bohužel velmi málo. V těchto třídách se děti učí těm předmětům, u nichž potřebují nejintenzivnější podporu, individuální přístup a větší klid na učení (český jazyk a matematika), a na některé předměty (výtvarná výchova, biologie...) docházejí do běžných tříd.

Některé základní školy jsou však nastaveny tak, že se snaží vejít do určitých šablon a nejsou moc přístupné individuálnímu přístupu. V sídlištních základních školách bývá ve třídách kolem třiceti žáků, takže tyto školy se především snaží plnit vzdělávací osnovy. Pedagogové si nepřejí integrovat ve svých třídách děti se znevýhodněním a mnohdy to nechtějí ani zkusit, neboť to s sebou přináší práci navíc a nejistoty, a tak předem hledají důvody, proč to nejde. Přesně podle rčení „Kdo chce, hledá způsoby. Kdo nechce, hledá důvody.“ Na těchto školách převažuje tzv. *frontální výuka*, která je nazývána jako „klasická výuka“. Ta probíhá především formou vyprávění, vysvětlování nebo přednášky. Slovní projev vyučující doplňuje zápisem na tabuli, demonstrací obrazů nebo fotografií. Informace předává hromadně a usměrňuje a kontroluje aktivitu žáků.

Na *soukromých školách* bývá zavedena *výuka v blocích*, které si dítě může zvolit. Díky menšímu počtu dětí ve třídě zde bývá více prostoru k individuálnímu přístupu. Děti nesedí klasicky v lavicích, ale mohou sedět v kroužku nebo pracovat i na zemi. Tato výuka umožňuje podrobnější a efektivnější prostupnost látky s praxí, a zároveň podporuje aktivní zapojení žáků. Delší čas než obvyklých 45 minut umožňuje hlouběji se ponořit do daného tématu a porozumět složitějším souvislostem. Děti zde bývají vedeny k sociálnímu vnímání, takže se lépe daří zapojit i děti s handicapem. Dobře začlenit děti s trizomií 21 se daří ve třídách s *montessori pedagogikou*.

Při integraci v běžné ZŠ je nejdůležitější souhra a vztahovost mezi pedagogem, rodiči, asistentem pedagoga a kolektivem dětí ve třídě. Je třeba, aby žádná strana nepřekračovala své kompetence a zachovala ve třídě určitou hierarchii. Asistent pedagoga by měl být prostředníkem mezi učitelem a dítětem, a náplň jeho práce mu určuje škola. Přílišná angažovanost asistenta může narušovat práci učitele a vzbuzuje negativní emoce, např. žárlivost. Také přílišná navázanost na asistenta dítěti neprospívá. Je dobré, když se někdy asistent věnuje i ostatním dětem. Každé dítě potřebuje být chvíli bez dohledu, odpočinout si od neustálého sledování jeho práce, samostatně si něco vyzkoušet a o přestávkách si hrát.

Vztahy všech zúčastněných stran jsou velmi provázané. Vztah ze strany školy k dítěti často ovlivňuje i vztah rodičů k dítěti. Nesmíme zapomínat ani na sourozence dítěte s trizomií 21. Tí by měli mít možnost vybudovat si své vlastní sociální vztahy. Asistenční vztah k sourozenci, např. ve stejné třídě mateřské školy, může být v některém případě prospěšný, ale také se může stát pro sourozence přílišnou zátěží.

Integrace při běžné ZŠ bývá prospěšná do třetího ročníku. Ve čtvrtém ročníku se nůžky začínají rozevírat a mezi vrstevníky a dítětem s trizomií 21 nastupuje spíše asistenční vztah, který není „rovnoprávný“, děti s trizomií 21 se stávají solitéry, nemají s kým sdílet společné zážitky, nesmějí se stejným věcem, mají jiné vnímání skutečností. Bývají s asistentem bokem a v této pozici se dobře necítí. Začíná jít jen o integraci formální, ne skutečnou. Běžné děti „táhnou dopředu“ děti s trizomií 21 jen do určité doby, kdy mohou využít schopnost nápodoby. Když se nůžky rozevrou příliš, nápodoba už přestává stačit a nefunguje.

Některým dětem v této době pomáhá přejít do *školy speciální*, kde si mohou „vydechnout“ a cítit se platné v kolektivu dětí, s nimiž si vzájemně rozumějí. Menší počet dětí ve třídě umožňuje takové kamarádké vztahy nastavit. Jestliže se dítě cítí ostatními dětmi a učiteli přijaté, dokáže takový přechod přijmout bez větších problémů. Vrací se mu do života radost, protože stíhá vnímat množství podnětů, rozumí učební látce a vidí v aktivitách smysl, ve svém

tempu se může více rozvíjet. Učivo je předkládáno tak, aby bylo uplatňováno v praktickém životě. Někteří rodiče volí z tohoto důvodu speciální vzdělávání už od předškolního věku jako nejvhodnější a nejpřiměřenější variantu z možných alternativ.

Spolupráci s SPC rodiče potřebují i v případě, že pro své dítě zvolili některou ze speciálních škol. Dítě do ní může být přijato *pouze na základě doporučení k přijetí vydaného školským poradenským zařízením*, opět na základě předchozí diagnostiky. Samozřejmě i v případě této formy speciálního vzdělávání spolupracuje pracovník SPC se školou i s rodiči podobně jako v případě integrace.

Domácí vzdělávání (individuální vzdělávání)

Vzdělávat v domácím prostředí je pro některé děti s trizomií 21 nejvíce přínosný způsob, zvláště má-li sourozence. Čas, který není předem určený a kdy se může dítě samo zamyslet, samo něco vytvořit nebo objevit, je nenahraditelný, stejně jako prostředí bezpodmínečné lásky a přijetí, a osobní zájem o jeho pokroky. Dalším důvodem tohoto rozhodnutí bývá zvýšená unavitelnost způsobená hypotonií a snížená schopnost soustředit se v prostředí s velkým množstvím podnětů a hluku. Nezanedbatelná výhoda je úspora sil, které by dítě ztratilo delším dojížděním do školy. Setkávání s vrstevníky zajišťuje rodina prostřednictvím různých zájmových aktivit a kroužků.

I v tomto případě je dítě zaštitěno a vedeno školou, u níž je zapsáno. Zodpovědným vzdělavatelem bývá matka, která nemusí učit všechny předměty sama, ale je povinna najít vyučujícího. Takto se dá dobře zajistit např. hudební výchova (ZUŠ), výtvarná výchova, cizí jazyk (jazyková škola), tělesná výchova (Sokol, plavecká škola...). Někdy tato forma vzdělávání probíhá v tzv. rodičovských komunitách, kdy se několik rodin domluví a jednotlivé předměty si rozdělí. Tyto rodiny mohou také společně podnikat různé vzdělávací nebo zájmové akce a výlety.

Domácí vzdělávání zastřešuje z rodiny jedna osoba. Pro první stupeň je požadována maturita, pro druhý stupeň vysoká škola. Domácí vzdělávání existuje i v předškolním věku, kde zatím maturita požadována není, ale v současné době se o tom uvažuje. Přezkušování se koná dvakrát za rok, tedy na konci pololetí, kdy se v domluveném termínu vzdělavatel s žákem dostaví do školy a představí tzv. portfolio – přehled zvládnutého učiva. Portfolio se zasílá do školy i v průběhu pololetí

Střední školy

Střední školy, které jsou označeny **kódem E**, nabízejí učební obory s výučním listem, které připravují své žáky pro vykonávání pomocných prací v některém oboru. Na tyto školy se nedělají přijímačky.

Praktické školy bez výučního listu, které jsou zakončené závěrečným vysvědčením, jsou určeny pro žáky se středním a těžkým mentálním handicapem. Tyto školy navštěvují také žáci, kteří využijí možnosti prodloužit si dobu vzdělávání, neboť potřebují v určité oblasti ještě dozrát, aby nabyly kompetence pro nějaký obor s kódem E.

Tranzitní program je určen pro žáky praktických škol. Zajišťuje individuální praxe na běžném trhu práce. Mladí lidé tak získávají zkušenosti a rozvíjejí své sociální dovednosti, potřebné pro uplatnění na trhu práce. Je zaměřený na získávání zkušeností prostřednictvím praxí během studia. V rámci školy si žáci volí určitý druh práce, který si mohou po dobu tří měsíců vyzkoušet, např. práci v zahradnictví, na úřadech, v hotelu, v obchodu pomáhají ve skladu apod. V praxi se učí samostatnosti, poznají strukturu jim svěřené práce, naučí se komunikovat s kolegy, vyhledat pomoc, pokud něco potřebují atd. Postupně poznají, která práce jim vyhovuje a kde mohou být úspěšní.

Podporované zaměstnání je zaměřené na nalezení a udržení pracovního místa v běžných podmínkách. Cílem služby je naučit se nové dovednosti, potřebné k uplatnění na trhu práce (orientace v čase, cestování, komunikace se zaměstnavatelem, úřady apod., znalost pracovně právních vztahů a z nich plynoucích práv a povinností), najít a udržet si vhodné pracovní místo v běžných podmínkách (pomoc s přípravou na pohovor a doprovod na něj, podpora při vyjednávání se zaměstnavatelem, asistence poskytovaná dle individuální potřeby přímo na pracovišti). Do zaměstnání s žáky docházejí asistenti, doprovázejí je během pracovního procesu, pomáhají jim pochopit náplň práce a sledují, jaké pokroky jsou dosaženy během zapracování. Samostatná práce dospělým lidem zvedne sebevědomí, neboť jde o činnost, za kterou jsou finančně ohodnoceni. Mají své vlastní příjmy a stávají se plnohodnotným článkem pracovního procesu, který má smysl a je potřebný pro ostatní lidi.

Profil na jednu stránku funguje jako pomocný nástroj, který se předává do vzdělávacího procesu, aby bylo možné dítě lépe pochopit a přijímat ho takové, jaké je. Je to srozumitelně a jednoduše napsaný souhrn základních důležitých informací o dítěti a o způsobech, jak jej co nejlépe podpořit. Zde se představuje samo dítě. Je vypracován v první osobě a doplněn fotografiemi: Co mě těší, co mě motivuje, co mě rozčiluje, čeho se bojím, jak vnímám různé skutečnosti. Pomáhá dítěti uvědomit si své silné stránky, ujasnit si, co je pro něj důležité, a toto zprostředkovává druhým lidem.

Hodnocení dítěte by mělo být vždy motivační. Pouhé známky o vědomostech a schopnostech dítěte nic konkrétního nevypovídají. Je třeba brát ohled na to, že dítě s trizomií 21 ve stresu často nedokáže ukázat, co opravdu umí a „zasekne se“. Nejvhodnější je proto slovní hodnocení, které o skutečném stavu vypovídá nejvíce, které je napsáno na základě průběžné práce tak, aby dítě podporovalo při dalším vzdělávání: vyzdvihuje věci, které se daří, v čem je dítě úspěšné, a poukazuje na to, jaké stránky je naopak zapotřebí posílit.

Mgr. et Mgr. Lenka Michalíková je speciální pedagog a vedoucí Speciálně pedagogického centra (SPC) při MŠ speciální, Štíbrova 1691, Praha 8 – Kobylisy

mobil: +420 733 186 574

telefon: 222 251 948

email: lenka.michalikova@stibrova.cz

web: www.spc.stibrova.cz